

Львівська єпархія
світло

ЄПАРХІАЛЬНИЙ

ВІСНИК

1-6

№ 1
ЛВВІВ
СІЧЕНЬ 1946 РОКУ

ЄПАРХІАЛЬНИЙ ВІСНИК

ОРГАН
ЛЬВІВСЬКО-ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО
ЄПАРХІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

№ 1

Л Ь В І В
СІЧЕНЬ 1946 р.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Наш журнал починає виходити в час, який буває тільки раз на тисячу років, який є основою великої нової епохи. Друга світова війна закінчилась небувалою в історії перемогою нашого могутнього Радянського Союзу. Всі українські землі визволені й зібрані в одно державне тіло — в Радянську Україну, що стала на весь світ як визначний член великого Радянського Союзу. Чого ж нам далі хотіти і в якому напрямі працювати?

Кожний віруючий мусить признати, що діло возз'єднання всіх українських земель, щоб принести бажані плоди і закріпитися на віки вічні, потребує також і возз'єднання всіх українських душ. А для такого возз'єднання треба і релігійного возз'єднання, бо саме в релігії серце промовляє своєю найінтимнішою мовою і шукає своїх одновірців. Наша ціль, як на перший етап, працювати для релігійного возз'єднання всього українського народу.

Ми, православні, і бажаємо, щоб усі українці-галичани знову стали православними. Бо й як же може бути інакше? Свята православна віра — це ж віра наших батьків від самих початків християнства в нашому народі. А хто може нам докоряти за якусь догматичну неправильність у нашій вірі? Адже православна віра — це віра перших сімох Вселенських соборів, спільна віра Східної і Західної Церкви з I тисячоліття.

В середині XI-го століття Рим, коли йому почало служити політичне щастя, порвав зв'язки зі Східною Церквою, розбив первісну братерську Соборну Христову Церкву, вигадав і створив свою власну «римо-католицьку» церкву, бажаючи таким способом панувати над цілим християнським світом. Довгі віки наші предки, яких політична недоля загнала в польське та мад'ярське державне ярмо, чинили опір римському духовному поневоленню, але войовнича римська церква перемогла і накинута їм унію.

З унією наші брати, завдяки вихованню, перейняли від римської церкви не тільки всі її нововигадані догми, але й усі її ідеали, аспірації, погляди на історію Церкви та на Православну Церкву і віру. Все те зроджено з римського себелюбного психозу, все вивернено й переставлено — на славу Римові і на загибель Православній Церкві. Це — пародія церковної історії, пародія православної церкви, — взагалі пародія правди.

Отож, наша ціль є: визволити душі наших братів-уніатів від цього рижського поневолення. Ми хочемо показати нашим братам-уніатам дійсну правду святої Православної віри і Церкви. Хочемо розвіяти їх упередження до нас, хочемо переконати їх, що їх місце в Христовій Церкві разом з нами, щоб ми всі могли «одним серцем і одними устами» прославляти нашого Господа і Спасителя, взаємно любити одні одних і помагати, а не ворогувати між собою, бо дім, що поділився на ворожі табори, не може встояти, як цього вчить нас наш Небесний Учитель. Дякувати Богу, наша надія вже недалеко від своєї реалізації. В галицькій греко-католицькій церкві вже від червня 1945 р. існує Ініціативна група, яка прагне до повернення всіх галицьких уніатів в лоно батьківської Православної Церкви і успішно працює.

Просимо Господа Бога, щоб благословив наше діло, а всіх наших однодумців просимо допомагати нам дописами, статтями та поширюванням нашого журналу.

Патріарх Алексій

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

З ЖИТТЯ РУСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В 1945 р.

Минулого року в житті Руської Православної Церкви мали місце великі історичні події.

На початку минулого року, 31 січня — 2 лютого, в Москві відбувся Помісний Собор Руської Православної Церкви для обрання нового Патріарха після смерті в Бозі почившого Святішого Патріарха Сергія, а також для прийняття «Положення про управління Руською Православною Церквою». На цьому соборі особисто були присутні як високі почесні гості східні Патріархи — Христофор Александрійський і Александр Антіохійський; Калістрат, Католикос — Патріарх Грузії, та представники Патріархів Вселенського Константинопольського і Єрусалимського та Сербської і Румунської Православних Церков. Отже, на Помісному Соборі Руської Православної Церкви в Москві були представники семи (без Руської Церкви) автокефальних Церков. Тут була представлена майже вся Вселенська Православна Церква.

На цьому соборі Патріархом Московським і Всієї Русі одностайно обраний був Високопреосвященний АЛЕКСІЙ, Митрополит Ленінградський і Новгородський. 4 лютого 1945 року в Патріаршому Богоявленському соборі в Москві під час Божественної Літургії, яку відправляли 16 архієреїв — представників восьми Православних Церков, відбулася урочиста інтронізація новообраного Святішого Отця нашого Патріарха АЛЕКСІЯ.

Скликання Помісного Собору Руської Православної Церкви, до того ж, наявність на ньому представників восьми автокефальних Православних Церков показало, що Православна Церква в СРСР користується доброзичливим ставленням з боку Уряду. Пригадується, що в царській Росії не можна було здобути урядового дозволу на скликання Помісного Собору Православної Церкви. Учасники Собору Руської Православної Церкви та взагалі всі вірні наочно побачили, що Радянський Уряд дає повну можливість і навіть допомагає Православній Церкві будувати своє життя відповідно до потреб віруючого народу.

Незабаром після Помісного Собору, з 28 травня по 26 червня м. р., відбулася історична подорож Святішого Патріарха АЛЕКСІЯ до Палестини, Єгипту, Лівану та Сирії. Це була величезна подія в житті Руської Православної Церкви. Святіший Патріарх АЛЕКСІЙ першим з Руських Патріархів відвідав країни Близького Сходу, совершив паломництво до Святої Землі, склав візити Патріархам Східних Православних Церков, що брали участь у Помісному Соборі Руської Православної Церкви. В жовтні м. р. Святіший Патріарх АЛЕКСІЙ був з братським візитом у Католикоса-Патріарха Грузії. Так, через особисте єднання Патріархів Руської Православної Церкви і Східних Православних Церков ще більше зміцнилися духовні зв'язки цих Церков.

Минулого року через взаємне відвідування делегацій також поновлювалися і зміцнювалися порушені під час війни духовні зв'язки Руської Православної Церкви з Православними Церквами Болгарською, Румунською та Сербською. В жовтні м. р. Руська Православна Церква

вийшла в молитовне єднання з Чеською Православною Церквою. Крутицький Митрополит Николай 2 вересня м. р. в Парижі возз'єднав з Матір'ю-Церквою Екзархата західно-європейських Руських Православних церков на чолі з Митрополитом Євлогієм.

Очолена Крутицьким Митрополитом Николаєм делегація Руської Православної Церкви в червні м. р. відвідала Англію, у відповідь на відвідини у вересні 1943 р. Москви Йоркським Архієпископом. Цей візит ще більше зміцнив дружні стосунки між Англійською та Руською Православною Церквою.

Руська Православна Церква, керована Святішим Патріархом АЛЕКСІЄМ, за минулий рік значно зміцнила також своє внутрішнє становище. Прийнятим на Помісному Соборі Положенням про своє управління вона набула виразних організаційних форм. У наслідок свого високого авторитету, Руська Православна Церква, особливо після закінчення війни, цілком сконсолідувалася. Самоліквідувалися новоявлені руські розкольникі — живоцерковці й обновленці та українські самосвяти — липківці й полікарпівці.

Православна Церква на Україні існує на тих самих основах, як і вся Руська Православна Церква, і має таку саму назву, бо слово «Руська» не означає «Російська». Ця назва походить від Київської Русі, яка була початком історії російського, українського та білоруського народів так само, як і православна віра Київської Русі стала початком православної віри всіх цих народів, і тепер існує в загальній назві — Руська Православна Церква.

Ми щасливі бути сучасниками і безпосередньо відчувати радість возз'єднання з Великою Україною західних українських земель (Волинь, Галичина, Закарпаття). Це возз'єднання з УРСР українського народу західних земель позначилось на його церковному житті. Як відомо, Брестська унія 1596 р. роз'єднала український православний народ. В західних областях України (Галичина, Закарпаття) існувала греко-католицька уніатська церква. З возз'єднанням українського народу західних областей в єдиній державі — УРСР — тут серед греко-католиків почався масовий рух за возз'єднання з Руською Православною Церквою.

Рух за возз'єднання греко-католиків західних областей УРСР з Руською Православною Церквою в середині 1945 року набрав певних організаційних форм. У червні минулого року в м. Львові створилася «Ініціативна група по возз'єднанню Греко-католицької Церкви з Руською Православною Церквою». На чолі Ініціативної групи став відомий греко-католицький канонік, він же представник Львівської греко-католицької єпархії, д-р Г. Костельник. Членами Ініціативної групи є — генеральний вікарій Дрогобицької (кол. Перемишльської) єпархії, священник д-р М. Мельник та представник Станіславської єпархії священник д-р А. Пельвецький.

Ініціативна група, на звернення до Уряду УРСР з меморандумом, 18 червня 1945 р. одержала дозвіл на свою діяльність. В наслідок звернення Ініціативної групи до духовництва Греко-католицької Церкви з закликом до возз'єднання з Руською Православною Церквою, на кінець минулого року до Ініціативної групи приєдналося майже все греко-католицьке духовництво Галичини.

Незабаром, очевидно, буде скликаний собор Греко-католицької Церкви, на якому, як є сподіваємося, Господь Бог вуншить його членам рішення возз'єднатися з Руською Православною Церквою. В такий спосіб буде покладено кінець Брестській церковній унії з Римом, яка в уяві кожного свідомого українця завжди була символом зради православної віри та українському народові.

Митрополит Іоани

З ЛАСКИ БОЖОЇ

СМИРЕННИЙ ІОАНН, МИТРОПОЛИТ
КИЇВСЬКИЙ І ГАЛИЦЬКИЙ, ПАТРІАРШИЙ
ЕКЗАРХ УСІЄЇ УКРАЇНИ

ПАСТИРЯМ І ВІРУЮЧИМ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ,
ЩО ПРОЖИВАЮТЬ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇН-
СЬКОЇ РСР

«Вірую в єдину святу со-
борну й Апостольську церкву».
(9 чл. символу віри).

Напередодні Своїх спокутних страждань у Своїй первосвященницькій молитві Господь наш Ісус Христос молився перед Отцем Своїм Небесним про те, щоб усі, хто увірував в Нього, завжди і незмінно зберігали між собою **єдність**: у своїх думках, почуттях, у вірі й любові, являючи, таким чином, собою **єдину і неподільну** громаду, або **єдину Церкву** (Іоан. 17.11), що є, за вченням Св. Ап. Павла, не що інше — як тіло Христове, очолюване Спасителем і одушевлене Духом Святим (Єфес. I, 22—23; IV, 4—6; У, 30; Колос. I, 18—19). **Христос Глава Церкви**, і Він є Спаситель тіла (Єфес. V, 23). Єдність між Господом Ісусом Христом і істинними членами Церкви має такий самий тісний, органічний характер, як єдність між головою та членами тіла. **Ви — тіло Христове, а нарізно — члени**, говорить Св. Апостол (1 Кор. XII, 27).

Отже, тісна і повна єдність як з Ісусом Христом, так і з усіма братами, для людини можлива тільки в Церкві. Тільки в Церкві Христос являється як посередник єднання людей з Богом, як

Шлях і Життя людей, тому що Церква — тіло, а Він — Глава її, а глава не повинна бути окремо від свого тіла.

Нині існує багато окремих християнських громад, які чимало різняться одна від одної і багато в чому суперечать одна одній. А тим часом кожна з них прибирає собі найменування церкви. Котра ж з них є Церквою Христовою істинною?

Незаперечно істинна Церква та, що веде своє встановлення від самого Христа й Апостолів (Єф. 2, 20—22) і зберігає в цілковитій чистоті і неперекрученому вигляді вчення Спасителя. Єдина істинна й Апостольська Церква та, що безумовно **правильно**, як учили Св. Св. Апостоли й Отці, визнає християнську віру і, таким чином, з усією справедливістю може прибрати собі найменування Церкви **правовіруючої** або **православної**.

Такою Православною Церквою і є тільки греко-східна Церква. Частину цієї істинно православної Церкви становить наша вітчизняна Церква, до якої, з ласки Божої, належимо й ми.

Істинність нашої Церкви видно з того, що всі догмати її ґрунтуються на божественному вченні Самого Ісуса Христа; віру, що її вона визнає, проповідували найближчі учні Христові — апостоли. Цю віру утверджували на соборах і в писаннях своїх святі отці і учителі древньої Христової Церкви, її визнавали мученики, що прийняли страждання за неї, і сонм інших праведників, що перебувають нині на небі.

Призначення Православної Церкви в тому й полягає, щоб завжди бути вірною охоронницею Христової віри в її **первісній чистоті і цілості**. Св. Іринеї називає Церкву «скарбницею, в яку апостоли поклали все, що належить до істини». Православна Церква є стовп і утвердження істини (I Тим. 3, 15), і поза Церквою, як єдиною охоронницею істини християнської віри, не може бути чистого божественного об'явлення, даного світові Самим Господом і Його апостолами.

На превеликий жаль, «як люди спали, **прийшов ворог і посіяв куколю серед пшениці**» (Мф. XII, 25).

Як говорить св. Кіпріян, «ворог вигадав ересі й розколи, щоб перевернути істину і розірвати **єдність**»¹⁾.

Стався сумний факт поділу церков: Захід відокремлюється від Сходу.

У Західній церкві виникли нові вчення, запроваджувалися порядки, невідомі давньоапостольській церкві. На Заході почали будувати церковне життя «по-своєму», — життя, що не зовсім відповідає великим заповідям Христа Спасителя. Захід, уособлений папством, пішов окремим шляхом, неугодним Богові.

Тож згадаймо, як з самого початку існування нашої держави Римські папи прагнули і наш народ повести за собою цим не-

¹⁾ Єдність Церкви, гл. 3, ч. 2, стор. 178.

правдивим шляхом. Вони розставляли свої згубні сіті руським князям, обіцяючи їм королівські вінці і нагороду за визнання їх влади. Вони проповідували хрестові походи, щоб силою зброї прихилити наших предків до своєї віри. Надто сильно натискувало католицтво на Православну Церкву в межах України, в її західній частині, коли Південно-Західний край був під владою Польщі.

Але, не маючи бажаних результатів, папи ухопилися за **унію**. Вони вирішили лишити православним їх обряди, зобов'язавши разом з тим визнати верховенство папи і всі, невідомі давньоапостольській Церкві, римські догмати.

Згодом, крім римсько-католицької унії, була запроваджена греко-католицька, відмінною особливістю якої є те, що там, крім православних обрядів, дозволялося додержувати і догматів Православної Церкви.

Таким чином, унія є не що інше, як певний ступінь, **підготовка** православних до переходу в католицтво.

З метою найскорішого знищення православ'я польська шляхта, що зустріла унію з великим захопленням, стала переслідувати православних: закривати і знищувати скрізь православні храми, виганяти єпископів і священників. У містах православних городян не допускали до міських посад, утискували в ремеслах і торгівлі; на скарги їх про кривди не зважали.

Годі й говорити про страждання православного селянства, яке й раніше жило, як у чистилищі, а тепер зазнавало ще нових нещасть від релігійного запалу своїх панів — католиків, вірних рабів римського папи.

Історія повторюється: і в наші часи уніати, в особі визначних своїх представників, показали себе вірними слугами Ватикану, який завжди проводив лінію непримиренної ворожості до нашої Православної Церкви — **єдиної, святої соборної і Апостольської Церкви**.

Волі Божій угодно було, щоб у Великій Вітчизняній війні перемогу здобув не фашизм, який «любий» Ватиканові, а Радянська країна, — і наша **Православна Церква** торжествує і радіє. Радіє тому, що колись насильно відторгнуті землі — Галичини, Закарпатської України — знову возз'єднані з Радянською Україною, і в наслідок цього населення їх дістало можливість вільно визнавати свою прадідівську православну віру, а не нав'язану папським Ватиканом унію. Радіє Православна Церква і тому, що серед уніатських братств уже є велике бажання возз'єднатися з нашою Матір'ю-Церквою, яка завжди мала і має канонічні й молитовні стосунки з усіма східними і слов'янськими церквами — своїми сестрами.

Це наступне масове повернення в лоно істинної Церкви мимоволі нагадує нам усім свято, що зветься «Торжеством Право-

славія», встановлене Церквою в пам'ять перемоги Православія над різними похибками неправдивої людської мудрості.

У справі здійснення цього великого церковного торжества, що невдовзі має відбутися, чималу участь брала і бере так звана «Ініціативна група по возз'єднанню греко-католиків з православною Церквою». Імена О. Др. Г. Ф. Костельника, О. Др. М. І. Мельника і О. Др. А. А. Пельвецького увійдуть в історію, як імена поборників вселенської правди і Христової істини.

Св. Рівноапостольний князь Володимир після охрещення предків наших благав Господа зглянутися на новохрещених людей і «утвердити віру їх правдиву й непохитну». Ця молитва його дійшла до Бога, — віра Христова утвердилася і в Києві і в усій країні нашій, і понині лишається в церкві нашій правдивою й непохитною, і святий обов'язок кожного з нас берегти її, як великий дар Божий, без ніякої зміни її і ухилення від неї, і в міру сил своїх закликати інако віруючих у Христа до **єдності віри** (Єф. IV, 11—13), щоб і вони разом з нами єдиними устами і єдиним серцем славили і оспівували пречесне і величне ім'я Отця і Сина і Святого Духа.*

І коли, як говорить літописець, раділи земля і небо в день Хрещення Русі за св. князя Володимира, то, безперечно, буде радість велика і на землі і на небі в день возз'єднання уніатів з Матір'ю-Церквою, всі чада якої, хрестом себе осінивши, від щирого серця промовлять: Слава Богу, благодійникові нашому, на віки віків!

*Патріарший Екзарх Усієї України,
Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври священоархімандрит,
Іоанн,
Митрополит Київський і Галицький.*

4 грудня 1945 р.
м. Київ

ЙОРДАН У ЛЬВОВІ

У день свята Хрещення Господнього у Львові щороку відбувається освячення води на центральній площі міста, коло будинку Міськради, в басейні одного з чотирьох тут фонтанів. Це — «Йордан», традиційне для Християнського Сходу освячення води.

Однак, «Йордан» у Львові цього року не був звичайним виконанням певної традиції. Це була величезна історична подія. Знаменною особливістю цього річного «Йордану» у Львові було те, що його відбували спільно православні та греко-католики, які вже порвали з Римом, хоча ще не оформили свого возз'єднання з Православною Церквою. В такий спосіб православні й греко-католики спільно зійшлися

Православний хресний хід із православного кафедрального собору до місця освячення води.

(Фото Б. Б. Васютинського).

для молитви вперше за 350 років після проголошення примусової для православного населення Польщі т. зв. Брестської унії (1596 р.).

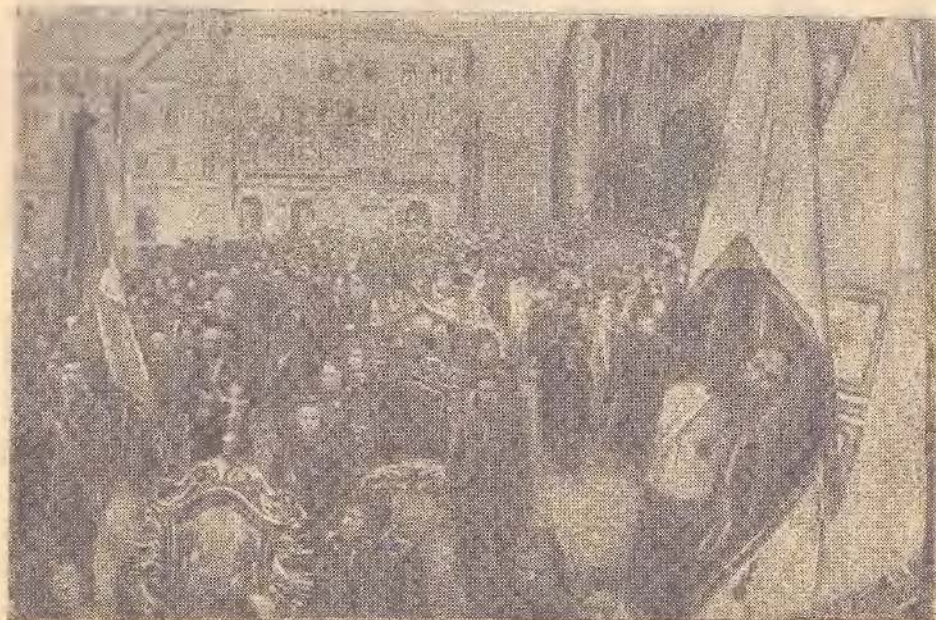
Вже напередодні «Йордану» один басейн коло Міськради було прикрашено соснами та ялинками, а зранку в день свята був установлений над басейном великий образ Хрещення Господнього, коло басейну стояли свічки зі свічками. Ще напередодні з'явилися в місті невиразні чутки, що традиційний «Йордан» у Львові цього року буде незвичайним, що до місця освячення води вийдуть майже одночасно греко-католики й православні. Отже, в день свята, не зважаючи

Православний Єпископ Львівський і Тернопільський МАКАРІЙ на чолі хресного ходу.
(Фото Б. Б. Васютинського).

на робочий день, вже зранку зібралося біля басейну багато людей, а коло 12 години тут було вже декілька тисяч народу.

В той час окремі греко-католицькі процесії з різних церков приїшли до Преображенської церкви, а о 12.30 год. об'єднана велика греко-католицька процесія вирушила від Преображенської церкви до басейну. Свєрідного колориту надавали греко-католицькій процесії її корова-знамена, передзвін дзвіночків, українські колядки в побож-

Греко-католицька процесія прямує від Преображенської церкви до спільного з православними місця освячення води.
(Фото Б. Б. Васютинського).

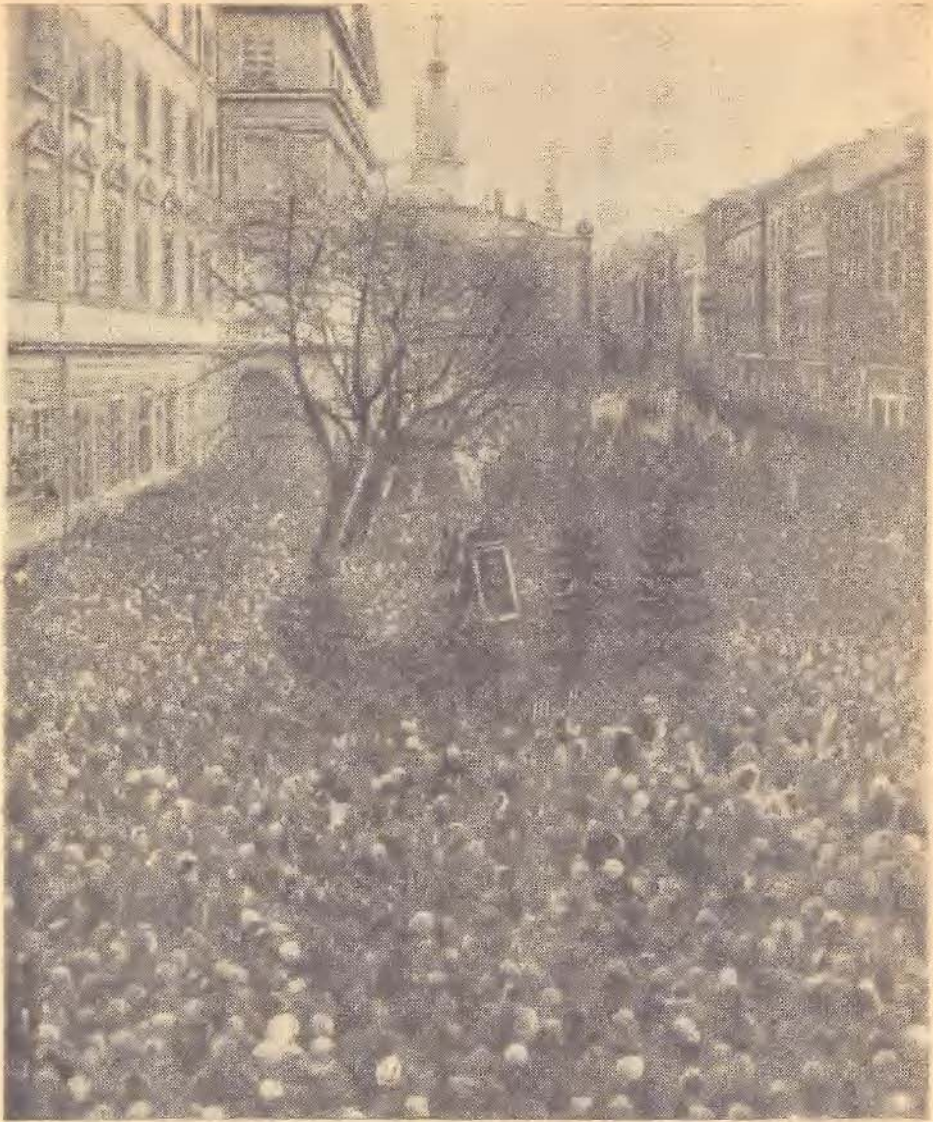
ному виконанні народних хорів тощо. Греко-католицьке духовенство в процесії очолював канонік о. д-р Г. Ф. Костельник у фіалковому «колпаку» (культове головне убрання греко-католицького каноніка). Інші греко-католицькі священники були в чорних «колпаках».

Під час освячення води греко-католицьким духовенством прямувала до басейну православна процесія. Її вітав, як раніш і греко-ка-

Греко-католицька процесія наближається до місця освячення води.
(Фото Б. Б. Васютинського).

толицьку процесію, великий «Кирило», дзвін з дзвіниці Успенської церкви, яка після оголошення Брестської унії (1596 р.) ще довго лишалася православною і тільки 1708 р. стала уніатською. Зразковий порядок, благоліпний вигляд духовенства, з Преосвященним Єпископом Макарієм на чолі, дуже гарний спів хору — все це приваблюва-

Загальна панорама центральної площі міста Львова під час освячення води: (Вдалені дзвіниці Успенської церкви колишнього Львівського Ставропігального братства будована за часів праці у Львові першодрукаря диякона Івана Федорова).

(Фото Б. Б. Васютинського).

ло загальну увагу до величної православної процесії. Вулиці й пере вулки, балкони й вікна навколишніх будинків, де проходила процесія, — все і скрізь було заповнено народом.

Православна процесія прийшла на площу, коли греко-католицьке духовенство ще освящало воду. Православне духовенство зайняло місце за греко-католицьким духовенством. Канонік о. д-р Костельник перервав освячення води, привітав Православного Єпископа, який поблагословив його хрестом. О. д-р. Г. Ф. Костельник поцілував хрест і продовжив освячення води. Закінчивши своє водоосвячення, греко-католицьке духовенство пропустило вперед до басейну православне духовенство, зайняло за ним місце і перебувало тут до закінчення водоосвячення православним духовенством.

Православні правила водоосвячення за церковно-слов'янським чином з місцевою вимовою. Після читання Євангелія Православний Єпископ Макарій виголосив невелику промову про значення слів Бога Отця: «Ты еси Сын Мой возлюбленный, о Нем же благоволих» (Мк. 1,2), відзначивши велику радість неба і землі з приводу єднання на цьому «Йордані» православного і греко-католицького українського народу, яке так урочисто вітав і великий «Кирило» з дзвіниці церкви Успіння. Преосвященний Макарій висловив надію, що це «Йорданове» єднання незабаром доведе до того, що весь тутешній народ повернеться до православної віри своїх прадідів і буде завжди єдиними устами і єдиним серцем славити і воспівати Господа Бога.

По закінченні водоосвячення православним духовенством Преосвященний Єпископ Макарій і канонік о. д-р Г. Ф. Костельник взаємно поцілували хрести один у одного і, дякуючи Господу Богові за Його велику милість до нашого народу, поверталися зі своїми процесіями до своїх храмів, окропляючи по дорозі людей св. водою.

До освячення води православним духовенством ніхто не набирав води. Лише по закінченні цього освячення почалося набирання св. води. За тутешнім греко-католицьким звичаєм, розламали всі сосни та ялинки біля басейну на дрібні куски, щоб разом зі св. водою взяти щось з них з собою додому, як священну реліквію. Неминучий в таких випадках шум... Але вірні, незалежно від віровизнання, з високим побожним настроєм черпали до вечера освячену воду, повертались додому й дякували владі за можливість вільно і спільно відбувати віками освячений «Йордан».

Такий небувалий цьогорічний «Йордан» справив на мешканців Львова величезне враження і викликав багато різних розмов. Однак, всі вони сходяться на тому, що возз'єднання греко-католиків з Православною Церквою знайшло свої мирні шляхи, що взаємне розуміння між православними та греко-католиками поглибилось і зміцніло.

СТАТТІ

ТОЙ ЧАЯННЯ НАРОДІВ

Св. Церква заздалегідь підготовляє вірних до великого християнського свята Різдва Христового. Вважаючи Різдво Христове другою Пасхою¹⁾, церковний устав визначає перед цим святом сорокаденний піст, що зветься «малою чотиредесятницею», на відміну від Великого передпасхального посту. Зі свята Введення в храм Пресвятої Діви Марії, яке являє собою найзручніший для початку підготовки час, як «благословенія Божія предображеніє», св. Церква починає свої передсвяткові піснопіння на честь Різдва Христового. З цього часу св. Церква співає: «Христос раждається, славите, Христос с небес, срящите»... У дальшому св. Церква посилює підготовку вірних до свята спеціальними передсвятковими піснопіннями — стихірами в дві пам'яті св. апостола Андрія і св. Николая Чудотворця. Дві останні неділі перед святом Різдва Христового св. Церква присвячує споминам про предків Спасителя по плоті та взагалі про всіх праведників Старого Заповіту, які з великою вірою чекали пришествя Спасителя. З посиленням св. Церквою підготовки вірних до свята Різдва Христового, яка завершується в останні передсвяткові дні, поступово зростає у вірних «чаяння» цього великого свята.

За нашої доби вірні заздалегідь зі зростаючим нетерпінням чекають вже свята на честь Різдва Христового. Але був час, коли люди чекали самого пришествя на наш грішний світ Спасителя, коли був «Той чаянням народів» (Бт. 49,10).

Зрозуміло, що особливо напруженим було це «чаяння» серед богообраного ізраїльського народу, кращого з народів давнього світу. Найкращі сини цього народу тільки жили й дихали цим «чаянням». І що далі, то більше зростало напруження цього «чаяння». Збільшення гріха, поширення на землі неправди підсилювало це «чаяння». Кожний стогін, усяка сльоза пригнобленої вдови зміцнювали у побожного єврея «чаяння» давно обітованого Избавителя. Від Нього чекали, що Він «избавит нища и убога и души убогих спасет, от лихвы и от неправды избавит души их» (Пс. 71,14). За кілька віків до Різдва Христового «чаяння» Спасителя набрало такого напруження, що поширеним ім'ям для Нього стало «Желаемый всеми народами» (Агг. 2,8). Старозавітні праведники, покладаючи всі свої надії на Господа Бога, взивали: «Господи, приклони небеса и сниди».

З таким же напруженням чекали «Желаемого» і серед інших народів, які не знали істинного Бога. Та як було не чекати також іншим народам всіма Бажаного, коли серед них перед пришествям Христа

¹⁾ Типікон і Следованная Псалтирь в старих виданнях під 25 грудня мають примітку. «Пасха, Праздник триндневный».

Спасителя було більше неправди, ніж серед єврейського народу? Серед поганських народів одні не знали, що видумати від розкошів, а інші були рабами, які стогнали від непосильних робіт, яких годували гірше за тварин, били, як худобу, а за бунт розпинали на хрестах. Становище людства ставало безпорадним. Туга і скорбота, нарешті, охопили все людство і досягли такої глибини та сили, що настав момент, коли все людство готове було впасти у відчай — в повну моральну самозневагу. З тугою відчаю говорили кращі з поганів: «Якщо Сам Бог не прийме на себе образу людини і не відкриє Себе, то ніколи люди не пізнають Його».

Так увесь рід людський перед Христом подобився вівці, яка заблудила і загинула, і, здавалося, щодня взивав до Бога словами пророка Давида: «Заблудих, яко овча погибшее: взыщи раба Твоего» (Пс. 118, 176). У цей саме момент, щоб «взыскати» «овча», яке заблудило, Єдинородний Син і Слово залишив дев'яносто дев'ять овець, дев'ять чинів блаженних ангелів на небесах, зійшов на землю, вочоловічився, народившись у Віфлеємі, в убогому вертепі, від Пресвятої Диви Марії, щоб власними устами сказати, як розумне створіння Боже повинно жити і діяти. Народився Христос, Його прославляють ангели і пастухи, які з вірою приймають вістку про народження Спасителя світу. За проводом чудесної звізди, приходять зі Сходу волхви, щоб вклонитися Новонародженому.

Так сповнилося «чаєння народів».

ЕПИСКОП МАКАРІЙ.

ЯК РИМСЬКІ ТЕОЛОГИ ВОЮЮТЬ

Хто не має слуху, той не розбирає фальшивих тонів у музиці. Римські теологи, коли воюють проти православних, завжди користуються фальшами, які можна прирівняти до фальшивих тонів у музиці. Вони завжди розраховують на несвідомих читачів чи слухачів. Зрештою, римські теологи, виховані на фальшах, і самі вірують у ті фальші, однак, чим більш учений їхній автор, тим хитріше снує він свої фальші, бо й сам бачить марноту грубих, уже здавна склепаних римських фальшів.

Усьому світові відомо, що єзуїти найхитріші. Наведемо й обговоримо один з таких архіхитрих єзуїтських виступів. За другої Польщі краківські єзуїти видавали місячник „Oriens” (Схід), що мав пособляти нову польську унію на Холмщині та Волині. Той місячник, ніби, дуже коректно ставився до православних, а в дійсності, лис з байок міг би вчитися підступних хитрощів з кожного номеру єзуїтського «Орієнсу» — на пониження та загибель православним.

Вибираємо як зразок передовицю під заголовком: «Питання без відповіді», в 8 номері того місячника, з I. VIII. 1936, бо вона своїм предметом в'яжеться з нашою темою. Її автор — сам редактор о. Іван Урбан.

Ось що там написано. Автор виходить від твердження, що православні гніваються та ображаються, коли хтось з католиків називає їх еретиками або схизматиками. Тому ми — лише о. Урбан про свій орган — звичайно називаємо православних так, як вони самі себе називають, уважаючи цю назву (православний) за технічний термін. А вирази «дисиденти», «дизуніти», або навіть «схизматики» уживаємо тільки там, де з природи речі годі їх обійти. Авже ж уся Христова церква не може складатися з самих схизматиків, отже, чи можна мати претензію до католиків, що вони самих себе не вважають за схизматиків?

Однак, о. Урбан не признає такого самого права православним *viceversa* (щоб вони в аналогічних випадках називали католиків схизматиками). «Коли католики», — пише він далі, — «в нинішньому православ'ї бачать схизму, то вони, принайменше, в згоді з логікою... Та на якій основі православні можуть уважати католиків за еретиків і схизматиків? В православ'ї в справах віри за догму признається тільки те, що вирішив котрийсь із сімох вселенських соборів, — нехай вкажуть хоч би тільки одне твердження в справах віри з тих соборів, яке католики відкидали б. Єритичною, безспірно, є тільки така наука, яку відкинув і осудив котрийсь із вселенських соборів, — нехай вкажуть, котра зі специфічних католицьких догм була осуджена і котрим із сімох перших вселенських соборів? Церковна схизма полягає в відірванні від правової своєї влади, — нехай вкажуть, від якої правової влади відірва-

лась католическа церква, якому перед тим признаваному своєму зверхникові виповів послух римський папа?».

Далі покликається о. Урбан на Володимира Соловйова і пише: «Такі питання, поділені на дев'ять точок, поставив перед 50 роками православним російським теологам незабутній мислитель і глибокий християнин Володимир Соловйов («Русь» 1883, ч. 19). Православні полемісти стільки томів написали в «обличеніє» католицизму, одначе, ніхто з них не дав простої і щирої відповіді на питання Соловйова. Котрий зі вселенських соборів осудив „Filioque“ як ересь? Котра ще, крім „Filioque“ (що Св. Дух походить також і від Сина), наука західної церкви осуджена як ересь і на котрому соборі? Від якої правової влади відірвався Рим? Коли ж на ці питання нема відповіді, то хто, коли і кого уповноважив судити католиків як тих, що блудять у вірі, або вважати їх за відступників від правдивої Христової Церкви? Чи може треба прийняти іншу дефініцію ересі й схизми, ніж є та, яку ми попередю навели, таку дефініцію, котрій відповідали б нинішня віра і церковний устрій католицизму? Але на чому та інша дефініція буде основана, котрий вселенський собор її прийняв?»

«Якщо у всіх інших сферах думки й діла, то також і у сфері релігійної догми обов'язує логіка, чи то вірність своїм власним заложенням; тому православні, дійсно, не мають права вважати католицизм за ересь або схизму, а послідовно не мають права кидати анафеми на тих, що католицьку науку цілковито приймають і церковним католицьким властям підпадають. Щонайвище могли б вони зі свого становища хіба відкликатись на якийсь майбутній собор, очікуючи від нього осудження окремішностей у вірі. В себе, в теперішньому своєму відокремленні, вони не мають такого трибуналу, який би міг видавати осуди про католицизм»...

І ось бачите, як чудово вийшло цьому езуїтові: католики мають право називати православних схизматиками і навіть еретиками, а православні, ніби, не мають права називати так католиків... Але як підступно-хитро о. Урбан перевів свій «доказ». З православних він просто зробив «безмовні вівці», в яких нема органу, щоб говорити.

Не вірю, щоб ніхто з православних теологів і дотепер не відповів як слід на питання В. Соловйова. А на езуїтські «Питання без відповіді» ми хочемо відповісти.

Перш за все, мусимо ствердити, що це лукаво, софістично поставлені питання на зразок відомих старогрецьких софізмів «лисий» або «шум зерен, що сиплються» і т. ін. Чи лисина повстає вже тоді, коли випаде 1 волосок з голови? Ні! Так само лисина не повстає, коли випадуть 2, 3, 4, 5... волосків. Отже, коли лисина повстає? Ось це також питання без відповіді, тому що тут виходить від фальшивої супозиції (ніби, треба знати точно число випавших волосків, щоб могли ствердити лисину).

І о. Урбан виходить від фальшивих супозицій. По-перше, о. Урбан подає фальшиву, бо завузьку, дефініцію ересі (еретичною, безспірно, є тільки така наука, яку відкинув і осудив котрийсь зі вселенських соборів). Православні признають тільки сім перших вселенських соборів з I тисячоліття. Як же ж ті собори могли б осудити ересі, які появилися в другому тисячолітті: лютеранізм, кальвінізм, маріавітизм, або папські догми з ватиканського собору (1870 р.)? Отже, наш учений езуїт боронить перед православними не тільки свою римську віру, але **ген усі ересі з II тисячоліття!** «Хто під іншим яму копає, сам у неї падає».

По-друге: о. Урбан імпутує православним, ніби вони вважають вселенський собор за єдиний авторитетний трибунал, який може осуджувати ересі. А це фальшива супозиція. Хоч православні не мали все-

ленського собору в другім тисячолітті, все таки, вони авторитетно осудили лютеранізм, кальвінізм, ватиканські папські догми і т. д.

Життя мудріше, ніж будьякі теорії про нього. Коли православні теологи говорять, що для них вселенський собор є найвищим трибуналом у церкві, то вони тим ще не вичерпують цілої життєвої дійсності. І в православній і в католицькій церкві є ще вищий трибунал, ніж вселенський собор. Справді, ми не при звичаєні так висловлюватися, однак це наглядна і буквальна правда. Цим найвищим трибуналом є усталений і перманентний *consensus ecclesiae dispersae* (загальне переконання у церкві).

Це безпосередній вияв духа і розуміння церкви, а для вселенського собору цей трибунал є джерелом і санкцією.

Авже ж вселенський собор нічого не «видумує», тільки дає авторитетний вислід тій вірі, яка в церкві добре утверджена, а щоденним її виявом є перманентний „*consensus ecclesiae dispersae*“. На вселенському соборі ніколи не брали участі всі єпископи, а в перманентному і загальному переконанні церкви бере участь уся церква: вєсь клир і всі вірні. Ні католицька, ні православна церкви не вважають за вселенський собор кожний, що сам себе вважав за вселенський. Про те рішає усталений і перманентний „*consensus ecclesiae*“ в пізніших віках. Отже, ясно, що „*consensus ecclesiae dispersae*“ є вищим трибуналом, ніж вселенський собор. Вселенський собор є тільки органом церкви, а „*consensus ecclesiae dispersae*“ представляє саму церкву.

Значить, Православна Церква, в дійсності, має трибунал, який у найвищій інстанції судить про догми і ересі з її становища та визначає відношення її науки до науки всіх інших церков і сект. Тисячолітній „*consensus*“ Православної Церкви — це для неї важливіший авторитет, ніж голос будьякого її майбутнього вселенського собору (який або був би згідний з тисячолітнім загальним переконанням Православної Церкви і був би вселенським собором, або не був би згідний, а тоді не був би признаний за вселенський собор, як Флоренцький собор не є признаний православними за вселенський). Тому Православна Церква має повне право формально називати римокатоликів схизматиками та еретиками. Коли ж іде про мериторичне чи об'єктивне право, то його має, власне, Православна Церква, а римська церква не має його.

По-третє: «Якому, перед тим признаваному, своєму зверхникові вповів послух римський папа?» Тут о. Урбан грішить анахронізмом. Він собі уявляє папів з XI століття на зразок папів після 1870 р., які вже догматично не мають над собою ніякого зверхника, отже, не можуть відпасти від свого зверхника, хоч би кинулись у будьякий бік. Алеж у XI ст. папам ще далеко було до такої правної апотеози, хоч вони і проявляли такі аспірації.

Питання о. Урбана вповні аналогічне до ось такого: Якому, перед тим признаваному, своєму зверхникові вповів послух Юлій Цезар, коли римській республіці хотів накинути себе на імператора-монарха? Відповідь: Цезар відпав від конституції римської республіки і від римського сенату. Так само і папи відпали від конституції первісної католицької (соборної) церкви та від вселенських соборів, які признали римським єпископам тільки «примат почесі», а не признали їм «примату юрисдикції». Православні не змінили нічого з того, що в I тисячолітті було прийнято в Церкві. А Рим змінив деякі догми віри і первісну конституцію церкви, перетворивши церкву на свою монархію. В I тисячолітті назва «римо-католицька церква» не була відома і в самому Римі. Під «римською церквою» розуміли тільки місцеву церкву. Назва «римо-католицький» входить в ужиття аж після церковного розколу 1054 р.

Римські автори, всі як один, твердять, що т. зв. «східна схизма» повстала через непослух гордих царгородських патріархів супроти правової влади римського папи. А наші уніати залюбки твердять, що унія — це поворот до віри Володимира Великого, бо Володимир прийняв католицьку віру, тому що тоді Візантія була в єдності з Римом.

Та це тільки агітація, щоб збаламутити несвідомих. Це правда, що Володимир Вел. прийняв католицьку віру, однак, не «римо-католицьку», бо такої ще тоді не було на світі. Католицька віра в часах Володимира Вел. була тотожна з нинішньою православною вірою.

Римська церква нині зовсім не та, що була в першій тисячолітті. Посередині між тими двома її фазами стоять: викляття грецької церкви, боротьба папів за інвеституру, боротьба папів проти західних «вселенських» соборів у XV ст., папська реакція на протестантську революцію, упадок папської держави і папські догми з ватиканського собору.

Тому і нинішня унія зовсім не та, що колишня єдність між східною і західною церквою. Унії з другого тисячоліття — це штучний новотвір, який, з боку східної церкви, мав би виправдати узурповані три римські пріматі (примат Риму, папи і латинської церкви).

Грамота папських легатів, які 1054 р. в імені латинської церкви анафемізували царгородського патріарха Керуларія і «всіх, що тримають з ним», зовсім не покликається на непослух Керуларія супроти папи. Такий аргумент тоді ще не мав би ніякої сили, тільки спричинив би «сміх на салі». Ті легати викляли Керуларія і його однодумців за сфінговані ересі, між якими римські нахаби вчислили і такі дві, що Керуларій і його однодумці, «як николаїти, дозволяють слугам вітвара тілесне подружжя та обороняють його», що вони, «на зразок пневматомахів, або теомачів, витерли (!) з символу віри походження Св. Духа від Сина»¹⁾.

Неуцтво римських легатів переганялося з їхньою нахабністю. Вони не знали, що, власне, римські папи то «витирали» „Filioque“ (і Сина) з символу віри, коли греки оскаржували західну церкву, що вона попсиувала символ віри, то знову всували „Filioque“ в символ віри під напором східної церкви. І ось бачите, які були «ересі» грецької церкви.

А щодо жонатого духовенства, то наше уніатське жонате духовенство, оскільки воно пропадає за Римом, повинно тямити, що Римська церква викляла його вже 1054 р. Справді, коли наші предки творили унію з Римом (1596 р.), то папи обіцяли їм, що будуть берегти всіх наших (східних) церковних обрядів, звичаїв і привілеїв. З цілої історії видно, що Рим має дві карти для православних: іншу для побороування православних, а іншу для ваблення.

В часах Керуларія Римові треба було «вишукати» (сфінгувати) чим більше ересей у східній церкві (грамота згаданих легатів вчисляє їх аж дев'ять), бо інакше не мали б за що викласти її. Папську юрисдикцію Рим тоді щойно хотів злегалізувати на греках. А нині Римові уже не треба ересей у Православній Церкві, бо він уже має догми про свою божественну юрисдикцію, тому папи (Лев XIII) можуть явно говорити, що між католицькою і Православною Церквами майже нема різниці у вірі, зате Рим домагається від православних признання повної папської юрисдикції. Більше на початок і не треба! Римська юрисдикція зробить зі східних — «безмовних овець», а решта сама собою прийде — під впливом третього римського примату, тобто примату латинської церкви.

¹⁾ Hergenröther: Photius Regensburg 1869. Т. III, стор. 758.

В. Р. ВАВРИК

ст. наук. працівник Львівського
Історичного Музею

ЛЬВІВСЬКЕ СТАРОПІГІЙСЬКЕ БРАТСТВО В БОРОТЬБІ З УНІЄЮ

Кожному, хто вперше загостив до Львова, обов'язково паде в око велична вежа при храмі Успення на вулиці Руській. Є це знаменита дзвіниця, побудована в 1572—1578 роках архітектором — італійцем Петром Борбоною, коштом грека Константина Корніакта, що покинув свою батьківщину, не бажаючи бути в турецькій неволі. Найвищий її поверх був надбудований в 1695 р. архітектором Бобером і після пожежі реставрований в 1795 р. наново.

Храм Успення, названий також Волоською церквою, вибудований з тесаного каменя в 1594—1612 роках архітектором Павлом Римлянином, був осередком найславнішого на Галицькій Русі Ставропігійського Братства, найживіша діяльність якого припадає на кінець XVI і початок XVII сторіччя.

Ставропігійське Братство виникло для боротьби з унією, про що тепер не зайве сказати кілька слів.

Станіслав Гозій (1504—1579), польський діяч і письменник, папський кардинал і провідник католицької реакції, спровадив до Польщі єзуїтів. Від Люблинської унії (1569 р.) вони взяли в свої руки провід в інквізиції. Кожний, хто не був католиком, підпадав під їх суд.

Своєю пропагандою єзуїти зуміли впоїти в серця своїх послідовників фанатизм, нетерпимість і ненависть до православного населення. Ренегати з вищих шарів українського населення стали послухним знаряддям єзуїтів, перемінюючи церкви в костели і віддаючи їх в аренду шинкарям, яким православні віруючі платили готівкою, продуктами і роботою за кожну обрядову потребу: хрещення, вінчання і похорон. Але, не зважаючи на це, народ твердо стояв при своєму. Тоді єзуїти прийнялись за мерзке діло, звісне в історії під іменем унії, речником якої став єзуїт Петро Скарга (1536—1612), королівський сповідник і знаменитий проповідник; і у переведенні унії і в полеміці з православними богословами йому належить перше місце.

Не зважаючи на мороз, 1-го січня 1586 р. довкола храму Успення у Львові небуденне оживлення. Тут представники всіх міщанських цехів: купці, торгівці, ремісники із своїми хоругвами і відзнаками. Тут багато іншого народу обох статей. З Корніактівської вежі гулко гуде «Кирило».

Що сталося? Що за радість охопила місто Льва?

В храмі патріарх Антіохії Йоахим наділяє Братство грамотою і промовляє такими словами:

— Властю, даною мені Богом, благословляю устав Братства. В нього можуть вступати міщани, дворяни і прості люди. До остан-

нього видиху життя брата повинні боронити віру своїх предків. Якщо єпископ, священник, диякон, князь, дворянин, міщанин або простий чоловік підуть проти закону, нехай їм всі віруючі спротивляються, як ворогам правди, і нехай на них паде прокляття чотирьох вселенських патріархів і семи вселенських соборів.

В 1588 р. Братство одержало від царгородського патріарха Єремії право Ставропігії, тобто, право звільнення спід юрисдикції місцевих владик і безпосереднього підпорядкування самому патріархові. В круг діяльності Ставропігійського Братства входили:

1) церква, що стала осередком православного населення м. Львова та його предмість;

2) школа еліно-латино-словенська, першим ректором якої був високоосвічений грек митр. Арсеній;

3) друкарня, спадщина першого руського книгопечатника Івана Федорова;

4) больниця враз із сиротинцем для старців, вдів, сиріт і покинутих дітей.

Спочатку Ставропігійське Братство знаходило підтримку від впливових дворян: кн. Константина Константиновича, що в Острозі в 1577 р. оснував академію і при ній друкарню, на чолі з Іваном Федоровим, і своїм авторитетом ставав в обороні православної віри, кн. Андрія Мих. Курбського, що в 1564 р. утік з Москви і поселився в Ковлі на Волині, і гет. Петра Конашевича Сагайдачного, уродженця Самбірщини, який за услуги Польщі одержав деякі полегшення для православних.

Між тим, єзуїти продовжували своє діло. Вони позискали на свою сторону короля Сігізмунда III Вазу (1587—1632) і кількох православних магнатів-феодалів, між ними київського митр. Михайла Рогозу. В його імені недостойні відпоручники, Луцький єп. Кирило Терлецький і берестейський єп. Іпатій Поцей, підписали 15-го листопада 1595 р. ганебний акт унії, який спричинив потоки крові на Україні.

Ставропігійське Братство, бачачи загрозу для православної віри, примирилось з єп. Гедеоном Балабаном, з яким у нього раніше були непорозуміння, і разом з ним запротестувало проти унії. Але дарма. Для звеличення унії король Сігізмунд видав урочистий маніфест і запропонував митрополиту Михайлу Рогозі скликати в 1596 р. в Бересті собор з духовних і світських людей. Учасники собору поділились на дві групи. В такий спосіб утворились два собори: православний і уніатський. Вдохновителем православного собору був його учасник, відомий ревнитель православія кн. Константин Острозький. В числі його учасників, крім східних екзархів, були галицько-львівський єп. Гедеон Балабан, перемиський єп. Михайло Копистенський і старшини Ставропігійського Братства Юрій Козьмич Рогатинець і Іван Діомидович Красовський. Від Закарпатської Русі в імені мукачівського єпископа Амфілохія на соборі був приятий монах Матфей. Уніатський собор, малочислений і в кожному огляді неканонічний, відбувався під королівською охороною, в присутності латинських єпископів, єзуїтів і польських вельмож.

Хто ж такі були старшини Ставропігійського Братства?

Юрій Козьмич Рогатинець був виходцем з містечка Рогатина в Галичині. У Львові, з братом Іваном, займався виробом сідел. Серед братчиків користувався великим авторитетом. Довший час приписувано йому авторство знаменитої «Перестороги».

Іван Діомидович Красовський, львівський торговець, як оба Рогатинці, відзначався рішучим завзяттям в ділі оборони православної віри і Ставропігійського Братства. Він був одним із послів до

царя Федора Івановича, від якого одержав щедру милостиню на церкву Успення і Братство.

В кінці XVI і в першій половині XVII ст. проти гніту єзуїтів і шляхти заворушилися козаки. На жаль, всі повстання польська шляхта подавлювала нечуваною жорстокістю.

Аж ось появився Богдан Хмельницький, великий месник кривд православного народу. Його полки, після блискучих перемог при Жовтих водах, Корсуні і Пиляві, досягли Галицької Русі і восени 1648 р. підійшли під Львів, довкола якого поширилось повстання селян-кріпаків. Вся лють шляхти вилася на Ставропігійське Братство, тим більше що всі учні його школи перейшли на сторону козаків.

Зборівський договір де в чому полегшив долю православних. Але невдача козаків під Берестечком заохотила католицьких фанатиків до нових звірств, особливо шляхту Єремії Вишневецького, Тишкевича і Радзейовського. Хмельницький, переконавшись, що не встоїть в нерівному бою, вступив в переговори з царем Олексієм Михайловичем, які закінчилися приєднанням України до Росії — на жаль, не всієї. Правобережна Україна, з Галицькою Руссю, залишилась при Польщі.

Переслідування православних зростають. Збільшується насильне переведення їх в унію, знярядям якої стали: наклепи, доноси, придерство, конфіскація церков і монастирів і грабунок їх майна. Наприкінці наступила офіційна заборона православної віри.

В таку загрозиливу хвилину Ставропігійське Братство вибивалось із всіх сил, щоб відбити єзуїтський натиск. На це маємо багато документів. В 1700 р. Братство вислало делегацію до Варшави, яка просила короля Августа II Саса (1697—1732), щоб залишив православним свободу віри. Братство рішуче спротивилось виборові в єпископи Йосифа Шумлянського, тайного ренегата, і на всі сторони оглядалось за допомогою, яку і одержало від Петра Великого.

В 1686 р. прибули до Львова послы Петра Великого, на чолі з Борисом Петр. Шереметьєвим, і зажадали від польської влади повної свообди віри для православних і очищення церков і монастирів від уніатів. В 1690 р. велів Петро своїм воеводам пропускати в Москву монахів Крехівського монастиря.

В 1698 р. Петро Великий перебував сім днів в Раві-Руській і зацікавився положенням православних. В 1706 р. він взяв під свою «велику протекцію» православний Крехівський монастир, а 19-го січня 1707 р. приїхав до Львова, оглядав місто, говорив тут з братчиками, 21-го січня 1707 р. в Жовкві прийняв делегатів від Ставропігійського Братства, а 28-го лютого 1707 р. видав грамоту: «Дабы посланых из Львова от Братства Успенія Богородицы на Украину, ради собиранія милостыни, с книгами пропущать, не чиня им в пути озлобленія».

Залишив Петро Великий Галицьку Русь — і Ставропігійське Братство лишилось твердої опори. Пригноблене насильством, воно з болем серця в 1708 р. підкорилося римському папі. Треба, однак, підкреслити, що коли по 1596 р. відпадали від віри предків українські міста і села, Ставропігійське Братство ще протягом цілого сторіччя відбивало люті хвилі єзуїтсько-шляхетського фанатизму.

М. АНДРІЄНКО

ПЕРШОДРУКАР ІВАН ФЕДОРОВ

(До 362-х роковин з дня смерті)

В наші дні, після найбільшої в світі війни і перемоги Червоної Армії над зухвалими фашистсько-німецькими загарбниками, коли ціла Україна возз'єднана в одній Радянській Соціалістичній Республіці, коли цілості України й Білорусі та їх державному співжиттю з рідним старшим братом, російським народом, не загрожує жодна небезпека, — в ореолі особливої величі повстають перед нашими духовними очима діячі минулого, які своєю працею на тій чи тій ділянці культури однаково віддано служили своїй ідеї і на теренах Росії, і на теренах України, і на теренах Білорусі, себто, які однаково плідно спричинилися до розвитку культури і великоросійського, і українського, і білоруського народів. Навряд чи можна назвати під таким кутом зору яскравіше ім'я, як ім'я першого російського, українського і білоруського друкаря Івана Федорова. Православний дякон Іван Федоров, дійсно, був першим невтомним друкарем усіх східних слов'ян від Карпат аж по Тихий океан. Дух його і досі об'єднує так близькі один одному світи культурно-національного життя росіян, українців і білорусів.

Православний Львів сьогодні особливо гордий свідомістю, що той, кому в столиці Радянського Союзу Москві від 1909 року стоїть достойний рукотворний пам'ятник, — свої кості склав, як «волею Божією прышол час скончатися животу его»¹⁾, у столичному місті Галичини, славному Львові.

Відомо, що дякон Іван Федоров помер в 1583 році, ймовірно, що 6-го ст. ст. грудня, і похований біля Св. — Онуфріївської церкви, в садибі Онуфріївського монастиря, на бувшому тоді там кладовищі. Де саме, в якому місці цвинтаря був похований Іван Федоров? Чи можемо сьогодні хоч приблизно указати те місце? Здається, ще можемо: могила Івана Федорова була «з лівого боку головного входу, на середині цвинтаря, дещо вище теперішнього дерев'яного місійного креста»²⁾. На могилі була встановлена скромна меморіаль-

1) Академік Мих. Возняк: Посланіє Львівського єпископа Гедона Балабана з 8/18 листопада 1585 року «всем вобець повсуду православным хрестияном» з просьбою допомогти викупити заставлену за борги друкарню померлого за два роки перед тим Івана Федорова. Стаття: «Доля друкарні Івана Федоровича». Журнал «Стара Україна» Львів, 1924, II-У, стор. 46.

2) «Протокол Управи Національного Музею у Львові» з 8 XI. 1923 р., інформація єпископа Йосифа Боцяна «Про надмогильну плиту первопечатника Івана Федорова» в статті Ів. Кревецького: «Нагробні камені Федоровичів у Львові» — «Стара Україна», 1924, II-V, стор. 50.

на плита (матеріал — звичайний пісковик) з промовистим і, головню, цінним для дослідника написом, що його в реконструйованому вигляді можна читати так: в зовнішньому обводі, який іде з чотирьох прямокутних боків поверхні каменя, вздовж його країв:¹⁾ «(Диякон Іван Федоров) друкаръ Москвинъ, который своимъ тщаниемъ друкование занедбалое обновил. Преставися в Львове (року 1583, декабря 6)». У внутрішньому написі, в горішній частині, над гербом друкаря, мабуть, був вирізьблений хрест з «адамовою головою» і тільки два рядки тексту. Говоримо це проти тих дослідників, які хочуть прочитати обов'язково три рядки тексту в горішній частині внутрішнього напису і тому в першому його рядку підставляють одне з двох слів, або — «положен», або — «успокоения», забуваючи, що важко собі уявити плиту над могилою християнина, та ще православного диякона, без хреста. Отже, вважаємо, що під хрестом у першому з трьох рядків горішньої частини внутрішнього напису був такий текст: «(Воскресен)ия з мертвых чаю», а внизу, під гербом: «(Друкръ книгъ п(ер)ед тьмъ невиданых».

Св.-Онуфрійська церква — одна з найстаріших у Львові; вона, як і церква св. Миколая, як і церква П'ятиць, розташована на т. зв. Підзамчому, себто, на території ще княжого Львова. Монастир Св. Онуфрія згаданий вперше в грамоті кн. Льва з 1292 року, наданій церкві Св. Миколая. В міських актах говориться про нього під 1453 роком. Великий благодійник і жертводавець Онуфрійського монастиря міщанин Степан Дропан в другій половині XV ст. віддав його під білку Успенського братства, яке управляло ним до кінця XVIII сторіччя. В половині XVI ст. кн. Острозький перебудував дерев'яний монастир на мурований та наділив його грунтами²⁾.

Звичайно, як і всі церкви, збудовані до Брестської церковної унії 1596 року, і Онуфрійська церква у Львові близько 400 років була православною. Тому православного диякона Івана Федорова року 1583-го поховано було коло православної Онуфрійської церкви; цілком ймовірно, що він в цій церкві й участь брав як диякон в церковних богослуженнях.

Але цього занадто мало — говорити лише про формальну приналежність Івана Федорова до православної віри. Сан православного диякона, себто, особи, належної до православного кліру, також небагато додає до образу Івана Федорова. А він був не просто православний віруючий, не просто служник першого ступеня священства в православній церкві, — Іван Федоров був ідейним висококультурним борцем за чистоту боговдохновених християнських догматів. Адже тогочасне друкарство — то була не технічна справа, то було творення і редагування книг. До друкарської справи він брався не для матеріального прибутку. Про це найкраще свідчить його самого автобіографічне післяслово до Львівського «Апостола», видання 1573—74 року, або «Повість... откуду начася и како съвершися друкарня сія». Про це може свідчити і той великий борг в 1500 злотих, який лишився після смерті Івана Федорова на його друкарні. «Не покладался я на неправду, не хотів прибутків, багатства я не бажав», — говорив ідеаліст-друкар. «З волі Отця, і помічю Сина, і довершення Духа Святого, з наказу благочестивого царя і великого князя Івана Василевича всея Русії і з благословення преосвященного Макарія, митрополита всея Русії, друкарня ся повстала в столичнім місті Москві 7071 (1563) року», — писав глибоковіруючий наш пер-

1) Реконструйований текст беремо в дужки: — М. А.

2) В. Карпович: «Старий Львів. Церкви на території княжого города. Монастирська церква Св. Онуфрія». — «Стара Україна», 1925, V, стор. 89.

ший друкар про початки свого діла. Друкарська справа — то «Боже діло», — говорить він в цьому ж автобіографічному оповіданні. Дослідниками використано в достатній мірі оповідання Івана Федорова, «звідки почалася і як повстала друкарня» його в Москві, Заблудові і Львові. Проте, дослідники, на жаль, досі звертали свою увагу переважно на матеріальні, зовнішні умови життя і праці Івана Федорова, залишаючи без уваги ті високі внутрішні мотиви, якими керувався священнодиякон Іван Федоров в своїй редакторській і видавничій діяльності. Дослідники обминали їх, можливо, як «благочестивое пустоглаголашие», за легковажною в свій час оцінкою професором М. Сумцовим проповідей Лазаря Барановича. «Нам же работающим по воли господна нашего Ісуса Христа, и слово его по вселенней разсевающе»¹⁾, себто, — «ми працювали з волі Господа нашого Ісуса Христа, — повторює Іван Федоров, — і сяли його слово по світі». І це не риторична фраза спід пера православного редактора-видавця.

Вищі мотиви привели Івана Федорова, після невдачі в Москві, саме до українських і білоруських земель на теренах тодішньої королівської Польщі. Після в. зв. Люблінської унії 1569 року величезні простори української та білоруської землі опинилися під Польщею, і з того часу широкою рікою розпочинається серед них примусова полонізація та окатоличення. «В XVI веке, когда в Польше господствовали иезуиты, православных русских подданных Польши принуждали переходить в римскую церковь», — читаємо в творах Маркса і Енгельса.²⁾ Православні українці та білоруси удалися до різних способів національного і релігійного самозахисту, а серед них і до друкарства, як найкращої зброї такого самозахисту. Для запровадження постійного друкарства на Україні і в Білорусі наставала тоді слухна пора, — його й запровадив на zagrożених від унії українських і білоруських землях «москвин», православний дякоп Іван Федоров. «Имам убо... художество наручних дел с суды... (имам) духовная семена по вселенней разсевати, и всем по чину раздавати духовную сию пищу», себто, я маю мистецтво рук і приладів, тому я маю розсівати по світові зерна духовні і всім по черзі раздавати поживу духову», — говорив Іван Федоров.³⁾ Такі були мотиви і завдання видавничої його діяльності.

Іван Федоров у Заблудові, у гетьмана Г. О. Ходкевича, успів видати лише дві книжки: 17. III. 1569 року «Євангеліє Учительное» і 23. III. 1570 року — Псалтир з Часословцем. Коли взяти до уваги, що на видання кожної такої книжки, за умов тогочасної техніки, Іван Федоров витрачав від 9 місяців до одного року, то треба констатувати, що хронологічно першу і другу заблудівські книжки Ів. Федоров розпочав до проголошення 1 липня 1569 року Люблінської унії. Цілком ймовірно, що і вимушена присяга Ходкевича на Люблінській унії на вірність Польщі, як і розпорядження від Ходкевича Івану Федорову спинити друкарську працю і тим «художество рук наших ни во что положить», були наслідком певного тиску на Ходкевича з боку тих, хто в особі і в праці Івана Федорова справедливо вбачав незвичайного підприємця-друкаря, а ідейного борця за «скарбь особли-

¹⁾ «Повесть... како совершися друкарня сия» — в Післяслові до Апостола 1574 року, стор. 260—264; порів. український переклад Ів. Кривецького, за редакцією проф. Ів. Огієнка, в журналі «Стара Україна», 1924, II-V, стор. 36—37.

²⁾ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения; т. XVI, ч. III, в збірнику «Західна Україна», вид. Академії Наук УРСР. Київ, 1940 р. К. Г. Гуслистий, Боротьба Західної України проти польської Польщі в XIII—XVII стол. (до 1648 р.), ст. 44—48.

³⁾ «Повесть... како совершися друкарня сия», стор. 260—264.

вий», скарб корисний «церквам божим и всему православию закону святого греческого»¹⁾).

Брестська церковна унія була вже певним історичним етапом, а не початком боротьби войовничого римокатолицизму проти греко-східної віри. Видно, Іван Федоров добре орієнтувався в церковній ситуації і чесно визначив свій шлях — твердо стати за святість і непорушність Христових догматів, як їх визнає прадідівська віра, проти вигадуваних Ватиканом новин — проти догмата про непорочне зачаття, догмата про пріоритет папи тощо. Він сам пише, що «в славнім місті Львові» поселився після того, як «разсуди» (як розважив) усе.

«И когда всельшумися (коли поселився) в преименитом граде Львове... начах глаголати в себе молитву сию», в якій гаряче звертався до Бога, просячи укріпити те, що зробив Бог для нас через незмірну глибину Своїх постанов, а саме, — просвітив нас світлом «истинныя премудрости», світлом правдивої Христової науки (православієм). В атмосфері боротьби, що вже точилася між римокатолицизмом та східним православієм і що про неї знав Іван Федоров, в молитві його для нинішнього дослідника особливого смислу набирають ці і далші слова нашого першодрукаря: «Ти, Который дав христианам истинну премудрость. Вразуми мя и испытаю (зрозумію) закон Твой. И не отыми от уст их словесе истинна... ради братий моих и ближних моих».

Про те, про що ніби натяками, по-авторському скромно, пише Іван Федоров в автобіографії в 1574 році, — про те цілком ясно і зрозуміло говорить львівський єпископ Гедеон Балабан через два роки після смерті першодрукаря. «Волею божею некоторых часов, недавно прошлых, устроилося было писмо друкарское через Ивана Москвитина, друкаря памяти добре годного, споможеним благочестивых панов а православных христьянь... Которого устроенное писма благодатию божею церквам божим на потребу и православным христьяном ко науце книг не мало. Но ижь той Иван друкар помыслил был больше книг ремесла своего друкарского на потребу церквам святым rozmaityх для хвалы божей а науки православным христьяном выдати, на що зближился был со всеми варстами своими до места славного Львова».²⁾

Отже, Іван Федоров «устроил писмо друкарское» за допомогою православних христьян; його «письма друкарські» були потрібні церквам Божим, бо дали книг не мало для ширення істинної науки православним христьянам; а щоб ще більше поширити правдиве слово серед більшої кількості православних, «той Іван друкар» «зо всіми верстатами своїми» перейшов до міста Львова. Ось в чому сенс усієї видавничої діяльності Івана Федорова, коли він на українських і білоруських землях побачив на власні очі всю загрозу для православ'я з боку латинників і уніятів. Він опікується православними і працює для православних.

З цієї точки зору цікаво зупинитися на одній деталі у львівському виданні «Апостола». Серед бібліографів досі панував погляд, ніби львівський «Апостол» — це трохи не буквальный передрук московського. Це не зовсім вірно, говорить один із дослідників-бібліографів³⁾. Між іншим, значно відрізняється в обох виданнях образ

¹⁾ Цитований твір, «Стара Україна», 1924, II-V, ст. 46.

²⁾ Лист львівського єпископа Гедеона Балабана з 8/18. 1585 р. «С. Укр.», 1924 р., II-V, ст. 46. Стаття акад. М. Возняка: «Доля друкарні Ів: Федоровича»:

³⁾ Володимир Дорошенко: «Перша книжка, надрукована на Україні. «Апостол» Ів. Федоровича. Львів, 1574 р. Бібліографічний опис»: — «Стара Україна», 1924, ст. 4.

євангеліста Луки. І що для нас сьогодні особливо цінне, так це те, що в московському виданні 1564 року німб навколо голови євангеліста цілком узятий ще з західних зразків, він латинський, у вигляді проміння; а на львівському виданні 1573—74 року німб уже православний: звичайний круг із двох обідців.¹⁾ Також зовсім відмінне обличчя євангеліста й особливо волосся на голові та на бороді: в московському виданні волосся на голові євангеліста Луки кучеряве й коротке, а борідка ледве помітна; у львівському ж виданні, за типом зовнішнього вигляду православної духовної особи, — волосся на голові довге, гладко зачісане назад, а борода мало не лопатою, «російська». Так навіть у «дрібничках» своєї видавничої праці у Львові Іван Федоров повставав проти впливів латинників і уніатів в питаннях віри і обряду.

Яскраву ілюстрацію до гостророжих взаємин між уніатами і православними змальовує нам епізод, що стався в 1615 р. на садибі ще православного тоді Онуфрійського монастиря. Треба зазначити, що тут, в старому монастирському будинку, від 1608 до 1616 року була тимчасово розміщена викуплена Успенським братством друкарня Івана Федорова. В 1616 році уніатський митрополит В. Рутський і уніатський єпископ Ілля Мороховський, перебуваючи разом у Львові, захотіли оглянути братську друкарню і без попередження прийшли на територію православного Онуфрійського монастиря. Члени церковного братства, думаючи, що уніати мають намір заволодіти монастирем і друкарнею, вдарили у дзвони на гвалт. Збіглося багато народу й кинулося на уніатських митрополита, єпископа та на їхніх слуг так, що ті ледве встигли врятувати життя).

А коли уніати таки захопили православний Онуфрійський монастир, вони приклали всіх своїх зусиль, використовуючи всі нагоди, щоб сторти сліди могили і надгробного камня основоположника загальноруського постійного друкарства. І саме василіани, авангард папи римського на Україні, це зробили.

Такими слухними нагодами для василіан були два накази австрійського уряду — від 1812 і від 1828 року — про те, щоб на монастирських садибах були ліквідовані цвинтарі, але щоб монастирі усюди берегли пам'ятки старовини, себто, можна припускати, — в першу чергу, цінні з якихся поглядів надгробні пам'ятники. І от, в той час, коли надгробну кам'яну плиту дочки господаря молдавського Янкула Олени, яка померла в 1598 році (через 15 років після смерті Івана Федорова), плиту з ледве помітним написом латинською мовою, василіани вмуровують в зовнішню стіну середньої нави церкви; коли також в зовнішню стіну церкви вмуровують другу надгробну камінну плиту, яка походить також з кінця XVI ст. і належить якомусь «славетне уроженому рабу Божому Михаїлу Левковичу»; коли по обох боках головного входу до церкви, знадвору, є вмуровані теж майже від того часу дві надгробні кам'яні плити, одна — якоїсь Полапської (від 1622 р.), а друга — якихось Андрея і Марії Слюсарів (від 1610 р.), — дорогоцінну для всіх східних слов'ян надгробну плиту першодрукаря Івана Федорова василіани забирають з могили, з цвинтаря, не залишають на місці могили ніякої позначки, себто, зтирають сліди самої могили і вмуровують плиту в підлогу в притворі, з правого боку від входу, та ще над вмурованою в підлогу намогильною плитою становлять лави для відпочинку прочан. Невідомо,

1) Указаний твір, «Стара Україна», 1924, II-V, ст. 41.

2) В. Карпович: «Старий Львів». Церкви на території княжого міста: Монастирська церква св. Онуфрія. — «Стара Україна», 1925, V, ст. 92.

коли це зроблено, чи до першого розпорядження уряду (до 1812 р.), чи після другого (1828 р.). В урядовім розпорядженні було дано вказівки, що великі камені треба вмуровувати в церквах, в стіни, — так, щоб ніщо їх не псувало, наприклад, дощ, який може падати з даху на плиту, якщо вона буде вмурована під стіною поза церквою, і голвне, — щоб написи на надгробних каменях можна було відчитати. Що ж роблять василіани з нагробком православного друкаря? Вони, всупереч наказу влади, переносять його надгробний камінь не до церкви, а лише до притвора, вмуровують його не в стіну, а в підлогу, по ньому люди можуть ходити брудними чобітьми або, сидячи над каменем у притворі на лавочці, витирати своїм взуттям напис на камені.

Перший, хто звернув увагу на непошанування дорогоцінної культурної пам'ятки, був польський історик Лелевель. Були одиниці й серед василіан, які розуміли справжню ціну пам'ятки і шанували її. Серед таких людей, насамперед, треба згадати ректора Львівського університету, протоігумена василіан о. Модеста Гриневецького, який, на просьбу Лелевеля, в 1817 році, за рік до своєї смерті, скопіював надгробний камінь Івана Федорова, невідомо тільки де, — на самій могилі чи уже в притворі. Але частина напису на камені уже була витерта. Слід згадати і молодого ентузіаста вивчення друкарської справи Івана Федорова, василіанина о. Романа Луканя, який, на жаль, трагічно загинув під автомобілем восени 1943 року; він залишив багато ще не розібраних матеріалів, рукописних і друкованих, щодо життя і діяльності Івана Федорова.

(Далі буде).

З М І С Т

	Стор.
ВІД РЕДАКЦІЇ	3
ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ. З життя Руської Православної Церкви	6
Звернення Патріаршого Екзарха Всієї України, Митрополита Київського і Галицького Іоанна, до пастирів і віруючих Греко-католицької Церкви	9
Йордан у Львові	13
СТАТТІ. Єпископ Макарій. — Той чаяння народів	18
О. Др. Костельник Гавріл. — Як римські теологи воюють	20
В. Р. Ваврик. — Львівське Ставропігійське Братство в боротьбі з унією	24
М. Андрієнко. — Першодрукар Іван Федоров. (До 362-х роковин з дня його смерті)	27

І Л Ю С Т Р А Ц І І.

Патріарх Алексій	5
Митрополит Іоанн	8
Православний хресний хід із православного кафедрального собору до місця освячення води	13
Православний Єпископ Львівський і Тернопільський МАКАРІЙ на чолі хресного ходу	14
Греко-католицька процесія прямує від Преображенської церкви до спільного з православними місця освячення води	14
Греко-католицька процесія наближається до місця освячення води	15
Загальна панорама центральної площі міста Львова під час освячення води	16
Обкладинка роботи заслуженого діяча мистецтва О. Кульчицької	

Відповідальний редактор МАКАРІЙ, Єпископ Львівський і Тернопільський

Ціна 10 крб.